

ЯКОВЕНКО Р.В.

YAKOVENKO R.V.

асистент кафедри економічної теорії та права

Кіровоградського національного технічного університету

ПРОБЛЕМИ ВІДТВОРЕННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

В статті розкривається зміст економічної категорії людський потенціал, визначаються проблеми його руху та напрями щодо їх подолання.

The article concerns the features of maintenance of the economic category human potential. The problems of it's development and the ways of their dysfunctions are determined.

Постановка проблеми. Головною проблемою сьогодення України є депопуляція, яка виражається у щорічному скороченні чисельності населення приблизно на 300 тисяч осіб. Такі тенденції унеможливають процеси повноцінного соціально-економічного та культурного розвитку країни, та висувають питання щодо її існування в майбутньому взагалі. Все це вимагає активізації уваги до окресленої наукової проблеми в розрізах розгляду передумов її виникнення та розробки ефективного механізму її подолання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження даної тематики в Україні здійснюють такі вчені як В. Мандибуря, Е. Лібанова, О. Грішнова, В. Новіков, І. Курило, С. Пирожков та інші. Наукова новизна запропонованої статті полягає у підході до категорії людський потенціал, як не демографічної, а економічної складової суспільних процесів, визначенні пріоритетних напрямків її розвитку в умовах сьогодення.

Метою даної статті є визначення передумов та перспектив реалізації ефективної соціально-економічної політики, спрямованої на відтворення людського потенціалу на основі дослідження на теоретичному та практичному рівнях засад його руху та розвитку.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом, дослідження наявної проблематики ускладнюється нечіткістю формулювання окремих

економічних категорій, що характеризують рівень участі людини в соціально-економічних процесах. Найпоширеніші економічні категорії, що сьогодні досліджуються в Україні та за кордоном – це людський капітал та трудовий потенціал. Однак, розглядати категорію людський потенціал, як математичне поєднання чи філологічне взаємоузгодження цих категорій не можна.

Так, певні вчені зазначають, що „трудовий потенціал – це інтегральна сукупність можливостей населення до трудової, у тому числі підприємницької, інноваційної активності як її суб’єктів” [6, с. 11]. Але таке визначення не є повним, оскільки йдеться лише про осіб працездатного віку. В той же час людський капітал – це сукупність накопиченого здоров’я, знань, здатностей мобізації робочої сили, підвищення кваліфікації та набуття додаткових здібностей, які спроможні підвищувати продуктивність праці робітника [9, с. 41].

Людський потенціал є носієм спроможностей людського капіталу та трудового потенціалу. Але це більш широка категорія, яка на відміну від трудового потенціалу охоплює абсолютно усю кількість населення країни, і на відміну від людського капіталу є фізичною, вимірювальною категорією. Специфічним моментом методології дослідження людського потенціалу є те, що він включає в себе спроможність до відтворення та розвитку майбутніх поколінь, і його втрати суттєво зменшують кордони цих можливостей.

Базовими складовими людського потенціалу є здоров’я та довголіття, інформованість (освіченість), доступність ресурсів, потрібних для гідного рівня життя, можливість брати участь у суспільному житті [5, с. 5]. У відповідності до окресленої проблематики, одним з головних напрямів державної економічної політики, яка має бути органічним синтезом з одного боку внутрішнього та зовнішнього підходів, з іншого – бути поєднанням заходів економічної, соціальної та екологічної політик, є сприяння відтворення та розвитку людського потенціалу.

Все це має здійснюватись у відповідності до реалізації економічних потреб суспільства та держави а також до національних інтересів України. До національних інтересів належать насамперед завдання, виконання яких забезпечує самозбереження нації, її виживання: охорона довкілля, захист від зовнішньої експансії, підтримка стабільного життя, чисельності нації, її здоров'я а також інтелектуального потенціалу та працездатності населення [7, с. 36-37]. Первинне збереження та відтворення населення має бути первинним кроком формування ефективного високопродуктивного людського капіталу України.

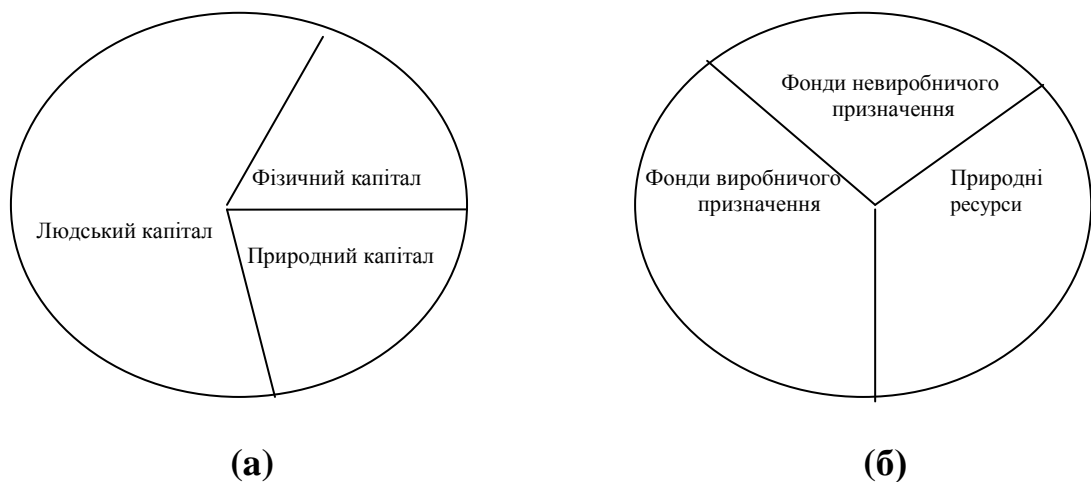

Рис. 1. Склад національного багатства у 192 країнах світу (а) і в Україні (б)

В умовах науково-технічної революції людський капітал є головним чинником, який впливає на обсяги ВВП і національного багатства країни. У країнах із високим рівнем доходу, наприклад у ФРН, Японії і Швейцарії, його частка дорівнює 80% загального обсягу капіталу. Проте в країнах Африки, розташованих на південь від Сахари, де людські ресурси обмежені, понад половину національного багатства, як і раніше, становлять природні ресурси [2, с. 171-172]. Чинником примноження національного багатства є людський фактор, як сконцентрований обсяг досвіду та знань минулих поколінь.

Людський потенціал є найважливішим чинником реформування держави і суспільства, що прагнуть включитися у світові потоки сучасних технологічних, інфраструктурних, інституціональних, соціально-гуманітарних та інших перетворень [5, с. 37]. Вихід за межі конкурентного середовища національної економіки – це об'єктивний процес, який зумовлений процесами взаємопроникнення різних економічних систем та підходів господарювання.

В усіх розвинутих країнах світу пріоритетною задачею є формування якісного людського та трудового потенціалу, який характеризується високим рівнем загальної та професійної освіти, її відповідністю потребам економіки, високою культурою праці, схильністю до інновацій, мобільністю та здатністю адаптуватись до нових умов трудової діяльності [6, с. 3]. Сучасний світовий економічний простір характеризується поєднанням двох тенденцій – 1) прагненні до нових постіндустріальних форм організації суспільних відносин, зокрема виробництва, розподілу продукції, тощо; 2) поширенням глобалізаційних аспектів розвитку світової економічної системи, що створюють єдиний економічний організм, у якому окремі країни відіграють визначені на певний момент функції. Перша тенденція визначає людину, як ключовий економічний параметр та соціальний орієнтир, друга – примушує вивчати міжнародний досвід відтворення людського потенціалу. Обидві вони вимагають певної специфіки у формуванні нової методології економічної політики.

Таблиця 1. Порівняльна характеристика індустріального та сучасного суспільства

Чинники	Індустріальна система	Сучасна система
Економіка	Виробництво та взаємоузгодження економічних інтересів – головні рушійна сила прогресу	Суспільство знань прогресу і сервісу
Основна продуктивна сила	Капітал у грошовій та матеріальній формах	Знання, інформація, вміння, навички, та їх носії - люди
Праця	Дисциплінована праця виконавців	Творча праця озброєних знаннями фахівців
Організація	Лінійна ієрархія влади над ресурсами	Об'єднання людського знання і матеріальних ресурсів, що набуває різноманітних форм
Інформація	Відображення владної структури: доступ до інформації визначається займаною посадою	Універсальний доступ до інформації: поширення знань – найважливіша функція організації
Ринок праці	Внутрішній	Глобальний
Головний об'єкт торгівлі	Товари, послуги та ресурси, що задовольняють суспільні потреби у відповідності до їх ієрархії	Інформація, ноу-хау, знання, новітні системи організації, управління та контролю суспільних процесів
Домінуючий засіб обігу	Товарні, паперові та кредитні гроші	Безготівкові міжнародні розрахунки, web-money, інформаційні ресурси

В умовах соціальної поляризації населення і розмивання середнього класу, яке відбувається не лише в країнах з перехідною економікою, а й розвинених, при запровадженні інноваційних стратегій розвитку держави необхідно враховувати можливість негативних наслідків соціального дарвінізму (втопись або впливи, грабуї або вмирай) та грубого індивідуалізму, породженого англо-американською стратегією неолібералізму в глобальному масштабі [1, с. 22]. Отже, необхідним є посилення ролі уваги держави до соціального забезпечення, в розрізі забезпечення двох вже вищезазначених тенденцій.

Отже, чисельність населення, та тенденції в його структурі визначають первинний шар відтворення людського потенціалу. Відомий вчений-теоретик Г.Ч. Кері у своїй концепції „гармонії інтересів” визначав, що своєрідність соціально-економічного розвитку США зумовлена в тому числі й бурхливим зростанням чисельності населення за рахунок внутрішніх (природний приріст) та зовнішніх (притік мігрантів з Європи) факторів [3, с. 250]. Так, зростання чисельності населення спроможне позитивно впливати на темпи та якісні рівні соціально-економічного розвитку, створюючи відповідно передумови для самовідтворення людського потенціалу.

Відтворення людського потенціалу із відповідним інтелектуальним вмістом формується на основі поширення освіти і науки. Дуже часто підвищення ефективності освіти розуміється як проста економія коштів, тобто збільшення кількісних показників чисельності учнів, студентів, кількості навчальних закладів за умов, коли витрати на заробітну плату, утримання залишаються незмінними або зростають значно меншою мірою [4, с. 83]. Такі позиції на сьогоднішній день є неприпустимими і мають враховувати рівень життя і доброту працівників, що працюють в сферах відтворення людського потенціалу: освітній, науковій, культурній, мистецькій, інформаційній тощо.

Корисним в цьому розрізі є аналіз наукових досягнень К.А. Сен-Сімона, який стверджував, що рушійною силою розвитку є освічені люди [3, с. 304]. Завданням державної політики сьогодні є формування освіченого людського потенціалу, його збереження, унеможливлення його міграційних та природних втрат.

Зниження поширеності освіти, яку надають коледжі та технікуми, пов'язане, насамперед, із загальним підвищенням вимог до освітнього рівня працівників (більшість роботодавців нині воліють заповнювати існуючі вакансії фахівців принаймні бакалаврами, переважна ж більшість студентів ВНЗ 1-2 рівнів акредитації досягає освітньо-кваліфікаційного рівня „молодший спеціаліст”) [5, с. 60]. Така тенденція посилюється завдяки

ілюзії інституціональних перетворень в системі вищої освіти. Значними темпами продовжує зростати кількість псевдоуніверситетів, академій, інститутів, не кажучи вже про коледжі та ліцеї. При цьому рівень знань, що ними надаються далеко не завжди відповідають їх гучним назвам, а самі вони штучно підтримують рівень акредитації через корупційні схеми, системи знайомств і домовленостей.

Специфікою українського ринку праці останніми роками є стійка невідповідність обсягу випускників ВНЗ певних спеціальностей та стану зайнятості на ринку праці. Дуже часто виникає враження, що ринок освітніх послуг (елементами якого є й державні вищі навчальні заклади) існує метафізично відокремлено від ринку праці і вони не залежать один від одного. Наслідком цього є стійкий дефіцит на певні професії, робота багатьох випускників не за фахом, наявність такого унікального явища як приховане безробіття, неспроможність творчої реалізації значної частки трудового потенціалу, низький рівень продуктивності праці та конкурентоспроможності національної економіки на світовому ринку.

На противагу поширеній думці про високу насиченість населення країни науковцями, Україна помітно відстає від провідних розвинутих країн (США, Зіхідної Європи) за кількістю учених в розрахунку на 10 тисяч населення [8, с. 163]. Науковий сектор є не лише джерелом науково-технічного прогресу та інновацій, а й відтворення освітньої галузі, тому втрата наукового потенціалу, що відбувається через фіктивність отримання багатьох наукових ступенів, та формування так званого „номінального наукового потенціалу” є неприпустимим.

Висновки. Людський потенціал, враховуючи сучасні тенденції в демографічній, освітній, науковій та зовнішньоінтеграційній сферах є головним об'єктом державного регулювання та сферою залучення приватного сектору до його відтворення.

Подальші дослідження в зазначеному напрямі дозволять деталізувати конкретні аспекти відтворення людського потенціалу через заходи як

державної так і недержавної політики, взаємоузгодження економічних інтересів різних прошарків населення та економічних потреб різних країн.

Використана література.

1. Дмитренко М. Інноваційні стратегії розвитку України: правовий, соціально-економічний та політичний аспекти // Трибуна. – 2007. - № 11-12. – с. 21-23.
2. Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Сучасна економіка. – К.: Вища школа, 2005. – 325 с.: іл.
3. Історія економічних учень: Підручник: У 2 ч. – Ч. 1 / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2006. – 582 с.
4. Каленюк І. Проблеми та механізми фінансового регулювання освіти в сучасних умовах // Вища школа. – 2002. - № 4-5. – с. 82-90.
5. Людський розвиток в Україні: можливості та напрями соціальних інвестицій (колективна науково-аналітична монографія) / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2006. – 356 с.
6. Регіональні проблеми формування трудового потенціалу і шляхи їх вирішення: Монографія / Н.Д. Лук'янченко, В.П. Антонюк, Л.В. Шаульська, Л.Л. Шамільова та ін. / МОН України. Донецький національний ун-т; НАН України. Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2004. – 340 с.
7. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. – К.: Вікар, 2003. – 262 с.: іл.
8. Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. – К.: Логос, 2003. - 631 с.
9. Яковенко Р.В. Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник. – Кіровоград: ТОВ „Поліграф-Сервіс”, 2007. – 132 с.